

Poedereuthanasie

Drie dilemma's van een legaal zelfdodingsmiddel

Het recht om zelf te beslissen wanneer en hoe zij sterft: daar is het de 81-jarige Clara Jas om te doen. De gepensioneerde maatschappelijk werkster beschikt over een thanaticum - een middel voor zelfdoding. Zijzelf is dus in staat om 'de autonome route' te bewandelen, voor haar 'een bron van grote geruststelling'. Ze is al jaren lid van de NVVE, de vereniging voor een vrijwillig levenseinde, en ze werd 'enthousiast lid' van de Coöperatie Laatste Wil (CLW) zodra zij van het bestaan van die club op de hoogte was. Daarmee maakt zij kenbaar dat ze niet wil dat anderen zeggenschap over haar leven opeisen. 'Voor mij is het onverdraaglijk dat het geloof, of welke particuliere opvatting dan ook, mij tot het leven zou veroordelen als ik dat zelf niet meer wil.'

Al als meisje van 15 ervoer zij tot welke drama's de dwang tot leven kan leiden. In haar toenmalige woonplaats Dordrecht zag zij hoe een laken was gedrapeerd over de nog zacht kreunende bewoonster van een verzorgingshuis die naar beneden was gesprongen. Het beeld is in haar netvlies gekerfd.

Tot dusverre heeft zij nooit de aanvechting gevoeld om de middelen waarover zij beschikt ook metterdaad in te nemen. 'Maar ooit zal het, indien nodig, mijn beslissing zijn om dat wel te doen. Mijn kinderen zijn op de hoogte, maar uiteindelijk ben ik degene die bepaalt wanneer het moment gekomen is.' Ze groeit al jaren toe naar dat moment. 'Ik merk dat ik uit het leven groei. Een natuurlijk proces waardoor ik langzaam vervreemd van de maatschappij en van de tijd waarin ik leef.'

Mensen als Clara Jas zijn bij de tenuitvoerlegging van hun stervenswens steeds minder op onorthodoxe middelen aangewezen. In zelfhulpboeken als *The Peaceful Pill Handbook* van Philip Nitschke is te lezen hoe zelfdodende middelen, voorsnóg vooral in China, te verkrijgen zijn. De Coöperatie Laatste Wil kondigde onlangs een legaal verkrijgbaar thanaticum in poedervorm aan. Het ledental is sindsdien bijna verviervoudigd tot 12.500. Op 28 oktober dingt het poeder van CLW op de Exit New Tech Conference in Toronto mee naar uitverkiezing tot beste thanaticum.

Clara Jas, 'enthousiast lid' van de Coöperatie Laatste Wil: 'Ik merk dat ik uit het leven groei.'

Snel en pijnloos kunnen sterven op een zelfgekozen moment. Het komt dichterbij nu trouwe leden van de Coöperatie Laatste Wil binnenkort hun eigen levenseindepoeder kunnen bestellen. Een goed einde?

Door **Sander van Walsum**

1 HET STIMULEERT
DE ZELFVERKOZEN
DOOD

Voor klinisch psycholoog René Diekstra, gespecialiseerd in suïcidepreventie, gaat deze ontwikkeling onvermijdelijk vooraf aan een toename van het aantal zelfdodingen. En dan gaat het, zegt hij, echt niet in alle gevallen om een 'goede dood' - het zelfverkozen, humane einde waartoe zieke of levensvermoeide mensen na overleg met artsen, familieleden of counselors hun toevlucht zoeken. Inname van een thanaticum kan ook een slechte dood, een dysthanasie, tot gevolg hebben. 'Er zijn, voor zover mij bekend, geen middelen die met honderd procent zekerheid doen wat de afnemers ervan verwachten. Er zijn, voor zover mij bekend, ook geen middelen waarvan de

toepassing geheel zonder complicaties is. En er zijn, voor zover mij bekend, ook geen middelen die geen bijwerkingen hebben, bijwerkingen die het beoogde stervensproces kunnen ontregelen of zelfs verhinderen.'

Maar bezwaarlijker nog dan de tekortkomingen van een zelfdodingspil of -poeder is dat het aanbod een vraag creëert, zegt Diekstra. 'Het meest robuuste onderzoek laat zien dat het risico op zelfdoding in belangrijke mate wordt bepaald door twee factoren: de beschikbaarheid en de aanvaardbaarheid van dodelijke middelen. Dat bleek ook uit de nasleep van een documentaire die in 1980 op de Duitse televisie te zien was. *Tod eines Schülers* heet die documentaire. Over een jongen die zichzelf voor de trein had geworpen. Na de uitzending nam het aantal zelfdodingen volgens deze ruwe methode met 175 procent toe. Een fenomeen dat als het Werther-effect te boek staat. Dit macabere kopieergedrag was door de documentairemakers

Ten eerste

Foto Guus Dubbelman / de Volkskrant

Begin deze maand zei een leverancier uit het Limburgse Beek dat hij beschikte over het euthanasiepoeder waar CLW gewag van maakte. Het leidde tot een run op zijn pillen. Hij verklaarde hierop dat hij niet langer aan particulieren zou leveren. De foto's zijn screenshots van tv.

2 DE KANS OP MISBRUIK IS EEN REËEL GEVAAR

Volgens Govert den Hartogh, emeritus hoogleraar filosofie aan de Universiteit van Amsterdam, brengt een makkelijk verkrijgbaar middel 'risico's van ongewenst gebruik' met zich mee. 'Er kan een verleiding van uitgaan op overbelaste mantelzorgers.'

Of dat nu al gebeurt, met de betrekkelijk eenvoudige verkrijgbaarheid van (illegale) middelen, weet hij niet. 'Zolang de vrijwilligheid door een andere arts wordt getoetst, blijft oneigenlijke druk waarschijnlijk beperkt. Zelfs als je voor het adres van een leverancier afhankelijk bent van een counselor, zet dat al een rem op misbruik. Maar dat is geen reden om het risico te relativiseren van mensen die de middelen zonder enige controle legaal kunnen bestellen. Het is de plicht

van de overheid om middelen waarmee mensen zichzelf en anderen van het leven kunnen beroven zo onbereikbaar mogelijk te maken. Dat is het oogmerk van de wapenwet, de geneesmiddelenwet en de opiumwet. En nu zou ze toestaan dat een dodelijk poeder simpel verkrijgbaar is? De overheid die dit doet, zou in de toekomst best eens van nalatigheid kunnen worden beticht door nabestaanden van personen die zichzelf van zo'n middel hebben kunnen voorzien.'

3 HET GEEFT RUIMTE AAN DE ONBEZONNEN DOODSWENS

Met de beschikbaarheid van zo'n poeder of pil verdwijnt ook het onderscheid tussen mensen die zichzelf, in de woorden van Den Hartogh, 'weloverwogen, goed voorbereid en in gesprek met anderen' van het leven beroven en degenen voor wie suïcide 'een wanhoopsdaad is, een schreeuw om hulp of iets daar tussenin'. 'Dat onderscheid moet wel worden gemaakt. De doodswens moet altijd worden getoetst, door een arts wat mij betreft.'

De vraag is of de bestaande, uit 2002 stammende, euthanasiewet niet voldoende waarborgen biedt voor honorering van weloverwogen doodswensen. Of het, met andere woorden, wel nodig is om 'de hulpverlenersroute' (hulp bij zelfdoding door niet-artsen) of 'de autonome route' (zelfdoding op eigen gezag) beter begaanbaar te maken, zoals minister Edith Schippers en het Kamerlid Pia Dijkstra (D66) willen. Den Hartogh wijst erop dat het aantal toegewezen verzoeken om euthanasie sinds 2002 is gestegen van ongeveer 1.800 tot ruim zesduizend per jaar, en dat 'de moeilijke categorieën' - personen met een psychische aandoening, mensen met dementie en zij die hun leven 'voltooid' achten - in toenemende mate door de bestaande wet worden 'bediend'. Vorig jaar gebeurde dat 450 keer.

Volgens Paul Schnabel, voorzitter van de commissie die vorig jaar verruiming van de bestaande euthanasiewetgeving ontraadde, heeft de wetgever daar welbewust ruimte voor gelaten. 'De euthanasiewet is een procedurewet. Zij geeft aan uit welke stappen een zorgvuldige procedure bestaat, niet welke aandoeningen een euthanasie zouden rechtvaardigen. De wet geeft artsen dus de ruimte om mee te gaan met het gevoelde lijden van een patiënt. En die ruimte wordt ook steeds meer benut.'

Hoewel Schnabel 'niet gelukkig' is met de eventuele introductie van een legaal verkrijgbaar zelfdodingsmiddel, vreest hij geen zelfmoordepidemie. 'Als de vrije verkoop van zo'n middel al zou worden toegestaan, zal het niet op grote schaal lichtvaardig worden gebruikt. De wil om te leven is ons allen ingebakken. Als iemand zegt: 'Voor mij hoeft het niet meer', wil dat niet zeggen dat zo iemand daar een handje bij wil worden geholpen. Als de mogelijkheid om het leven te beëindigen zich metterdaad voordoet, zien de meeste mensen er toch van af. De voornaamste reden waarom het middel er beter toch niet kan komen, is dat derden er misbruik van kunnen maken.'

De beschikbaarheid en de aanvaardbaarheid van dodelijke middelen bepalen het risico op zelfdoding

René Diekstra
klinisch psycholoog

De overheid die vrije verkoop toestaat, kan best eens van nalatigheid worden beticht

Govert den Hartogh
emeritus
hoogleraar filosofie

Als de mogelijkheid om het leven te beëindigen zich metterdaad voordoet, zien de meesten er toch van af

Paul Schnabel
voorzitter euthanasiecommissie

Maar...

Alleen al vanwege de rust die potentiële gebruikers eraan ontnemen, zou Hans van Dam, auteur van meerdere boeken over euthanasie, de vrije beschikbaarheid van een thanaticum toejuichen. Het verbaast hem dat de informatie die de Coöperatie Laatste Wil aan haar leden wil verstrekken, door critici als - strafbare - hulp bij zelfdoding wordt aangemerkt. 'Dat werd nooit gezegd over de pil van Drion (de hypothetische levenseindepil waarover elke hoogbejaarde volgens rechtsgeleerde Huib Drion, die daarover in 1991 een veel besproken artikel schreef, zou moeten kunnen beschikken, red.). Maar het poeder van CLW wordt gezien als wegbereider van impulsieve zelfdodingen en andere ongewenste ontwikkelingen.' Hierin ziet Van Dam een paradox die al zo oud is als de discussie over leven en dood: telkens als de ruimte voor zelfbeschikking toeneemt, kantelt het maatschappelijk debat. Dat zag je een paar jaar geleden na die ongelukkige documentaire over de mevrouw die met 'huppakeel' afscheid nam van het leven, en je ziet het nu met levenseindepoeder.'

Voor een zelfmoordepidemie of 'kopie-suïcides', zoals na de uitzending van *Tod eines Schülers*, is Van Dam niet bang. Al was het maar omdat volgens hem op de voorstelling van zaken door René Diekstra wel iets valt af te dingen. 'De tv-documentaire had wel tot gevolg dat meer mensen voor de trein sprongen, maar leidde niet tot een noemenswaardige toename van het totaal aantal zelfmoorden.' Dit neemt niet weg dat ook Van Dam voorstander is van 'personalisering' van levenseindepreparaten om onbezonnen gebruik tegen te gaan. 'Dan kun je denken aan opslag van zo'n middel in een kluis, die alleen door de aanvrager is te openen, en aan een markering van het middel door een stof die in het lichaam te markeren is.' Van Dam betwist dat het aanbod de vraag creëert. 'Als dit al zo is, illustreert het vooral de nood.'

Ingewijden menen te weten welk middel de leden van CLW binnenkort mogelijk kunnen bestellen. Het zou gaan om een wit poeder dat wordt gebruikt voor de conservering van vleeswaren en dat in Australië ook wordt toegediend aan boventallige wilde zwijnen. Petra de Jong, bestuurslid van CLW, wil er slechts over zeggen dat het 'geen middel is waarmee trials worden gedaan, maar waarvan wetenschappelijke case reports bestaan'. Zij durft niet uit te sluiten dat het middel bijwerkingen - zoals zware hoofdpijn - heeft. 'Elk middel dat kan worden gebruikt voor zelfdoding heeft bijwerkingen. Als je een gezond lichaam dood wilt maken, gaat dat niet zonder slag of stoot. Maar voor ons zijn veiligheid en personalisering heel belangrijk.'

Zelfs als het middel meer bijwerkingen heeft dan de in China verkrijgbare middelen waarvan euthanasieartsen zich bedienen, acht Van Dam het gebruik aanvaardbaar. 'Natuurlijk op voorwaarde dat die bijwerkingen niet onmenselijk zijn. Maar doodgaan is nu eenmaal niet leuk en kan niet altijd gladjes, hoezeer de inspanningen daarop ook gericht moeten zijn. Een alternatief voor een geweldadige zelfdoding blijft veel waard.'

eigenlijk uitgelokt. En het wrange was dat ze de documentaire later nog eens wilden herhalen, een voornemen waarvan ze met heel veel moeite konden worden afgebracht.'

Met haar 'reclame' voor het zelfdodingspoeder vergroot de Coöperatie Laatste Wil de beschikbaarheid en aanvaardbaarheid van zelfdodende middelen. Een CLW-lidmaatschap van minimaal zes maanden wordt beloond met informatie over de levenseindepoeder. Maar vervolgens is het aan de leden om te bepalen wat zij met die informatie doen.

Voor mensen als Clara is dat nu juist de grote attractie van de poeder. Maar voor critici komt daarmee het schrikbeeld dichterbij van een verdere individualisering en banalisering van de dood. Een dood waartoe mensen impulsief en zonder overleg met deskundigen of hun naasten kunnen beslissen. En een dood die misschien niet altijd vrijwillig is.